

SE KLIPP

Leksakslandet

Tyskland år 1942. Grannbarnen Heinrich och David är bästa vänner och spelar piano tillsammans. Men nazisterna styr landet och ondskan står vid tröskeln.

För att hålla verkligheten borta säger Heinrichs mamma, Marianne Meißner, till honom att David och hela den judiska familjen Silberstein ska åka till "Leksakslandet".

Heinrich förstår inte varför han inte får följa med, och en morgon är han plötsligt borta – liksom familjen Silberstein.

Oscarsvinnare i kort format som rör, berör och skapar reflektion – både genom drabbande tematik och smart berättargrepp.

Rek för åk 7 t.o.m. gymnasiet

INTRODUKTION

Leksakslandet är en kort berättelse om en fiktiv händelse i en allt för verklig verklighet.

Inför visningen kan det vara idé att informera eleverna om att filmen är kort och att de behöver vara uppmärksamma både på vad som berättas och *hur* det berättas. Det efterföljande arbetet kommer att handla om hur det var i Tyskland på 40-talet, vad som hände runt om i Europa och varför – men också hur den här korta filmens form och innehåll samverkar.

Handledningen tar också upp barns rättigheter samt moraliska och språkliga frågeställningar kring sant och osant, lögn och omskrivning.

HANDLING

Kameran sveper över pianospelande barnhänder.

En kvinna upptäcker att någon saknas i en säng där hon förväntade att personen skulle vara. Hon springer ut i lägenhetens trapphus. Där ser hon en uppbruten dörr med en ditmålad Davidsstjärna. Inne i lägenheten är möblerna omkullvälta och förstörda.

Trapphuset filmas i ett svindlande perspektiv.

Kvinnan, Marianne Meißner, kommer in i en lägenhet som är varm och ombonad med en familj och två barn som spelar piano. Det ena barnet är hennes son Heinrich, som övar med sin vän. Scenen klipps till att kvinnan, Marianne, springer ut ur huset, möter två äldre grannar som sträcker fram en nalle emot henne och säger att "Familjen Silberstein åkte imorse". Kvinnan rusar därifrån och paret ropar efter henne.

I nästa scen är Marianne och Heinrich i sitt hem och hon berättar för sin son att vännen familjen Silberstein ska resa bort, till Leksakslandet.

Heinrich förstår inte varför han inte får följa med och tjarar om att få åka han också. Han säger till sin vän David Silberstein att han ska följa med till Leksakslandet, trots att hans mamman säger att han inte får – för de har ju svurit att de är blodsbroder och ska hålla ihop. Och, säger han, han ska ta med noterna så att de kan spela när de vill.

Marianne frågar en soldat om han sett hennes son.

Han säger att hon inte behöver oroa sig, att det bara är judar som förs bort.

Vi ser Heinrich ligga i sängen och låtsassova för att sen snabbt hoppa upp, packa en resväska och springa ut.

Marianne är på tågstationen och ropar förtvivlat efter Heinrich. Två SS-soldater stoppar henne och ifrågasätter varför hon inte har sin stjärna synlig. När de tittar i hennes pass och ser att hon inte är judinna tar de hennes oro på allvar. De går med på att öppna en vagn. Inklämda där får Marianne se sina grannar Silberstein, som förskräckta håller om sin son David.

Filmen klipper till en scen som visar hur Heinrich försökte följa med familjen Silberstein när de hämtades, men hur soldaterna hindrade honom.

Tillbaka på tågstationen håller Marianne ut armarna mot David och säger "kom, mitt barn", varpå SS-soldaterna hjälper David ner från vagnen. De säger att han är fin som sin mamma, och att han inte får skrämma henne så igen. Davids mamma gråter stilla och soldaterna drar igen vagnsdörren. Marianne och David går iväg tillsammans längs med tåget.

Filmen slutar med två par åldrade händer vid ett piano. "Ska vi fortsätta spela?" säger en äldre röst. Kameran sveper över händerna upp över pianot, där det står inramade gamla fotografier. På fotografierna syns David och Heinrich som barn tillsammans med sina föräldrar.

Koppling till läroplanen, Lgr22

Exempel på relevans inom grundskolan. Notera att filmen också passar utmärkt inom gymnasiet, där frågor och resonemang kan utvecklas och fördjupas. Filmens berättarteknik motiverar även analys inom ämnena BILD och SVENSKA.

HISTORIA åk 7-9

Imperialism och världskrig, cirka 1850–1950

- De båda världskrigen, deras orsaker och konsekvenser. Förtryck, folkfördrivningar och folkmord. Förintelsen och Gulag. Människors motstånd mot förtryck.
- Tolkning av historiska källor från tidsperioden och granskning utifrån källkritiska kriterier. Värdering av källornas relevans utifrån historiska frågor.
- Analys av historieberkopplat till tidsperioden, till exempel hur olika aktörer använder historia för att skapa opinion eller legitimera makt.

Demokratisering och ökad globalisering, cirka 1900 till nutid

- Kontinuitet och förändring med utgångspunkt i långa historiska linjer kring levnadsvillkor, migration och makt.

SAMHÄLLSKUNSKAP åk 7-9

Beslutsfattande och politiska idéer

- Politiska ideologier och skiljelinjer mellan politiska partier i Sverige.

Rättigheter och rättsskipning

- Kränkningar av de mänskliga rättigheterna i olika delar av världen och internationellt arbete för att främja mänskliga rättigheter.
- Friheter, rättigheter och skyldigheter i demokratiska samhällen. Dilemman som hänger samman med demokratiska rättigheter och skyldigheter, till exempel gränsen mellan yttrandefrihet och kränkningar i sociala medier.

Information och kommunikation

- Nyhetsvärdering och hur den kan påverka människors bilder av omvärlden. Hur individer och grupper framställs i media, till exempel utifrån kön och etnicitet, och hur detta kan påverka normbildning och värderingar.

Granskning av samhällsfrågor

- Lokala, nationella och globala samhällsfrågor och olika perspektiv på dessa.
- Kritisk granskning av information, ståndpunkter och argument som rör samhällsfrågor i såväl digitala medier som i andra typer av källor.

RELIGIONSKUNSKAP åk 7-9

Etik och livsfrågor

- Grundprinciper inom några etiska modeller, till exempel konsekvensetik och pliktetik.

SVENSKA åk 7-9

Språkbruk

- Ord och begrepp för att på ett varierat sätt uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ords och begrepps nyanser och värdeladdning.
- Skillnader i språkanvändning beroende på syfte, mottagare och sammanhang. Språkets betydelse för att utöva inflytande.

Filmens "Rosebud"! Scenen där Heinrich lämnas kvar, efter att ha hindrats från att följa med nazisterna, visas först i efterhand. Här finns förståelsenyckeln som förklarar intrigen. Som i Citizen Kanes Rosebud inkapslas också barndomen förlust.

TYSKLAND 1942

År 1942 styrdes Tyskland av Adolf Hitler och nazistpartiet. Landet befann sig mitt i andra världskriget och hade redan erövrat många delar av Europa. Samtidigt spreds stark propaganda som sa att tyskarna var överlägsna och att vissa grupper – särskilt judar – var mindre värda.

Det här året var också en vändpunkt i historien. På en stor konferens i Berlin, den så kallade Wannseekonferensen, bestämde nazistledarna att judar i hela Europa skulle samlas ihop, deporteras och systematiskt mördas i koncentrations- och förintelsläger som Auschwitz och Treblinka.

Innan kriget bröt ut försökte många judar lämna Tyskland, men 1942 var det nästintill omöjligt. Många försökte gömma sig, men levde i ständig livsfara och med hot om att bli förrådda. Även icke-judar levde i rädsla – både för att förlora anhöriga vid fronten och för att själva bli angivna om de inte följde nazisternas regler. Samtidigt fanns det vardagliga liv som fortsatte: barn gick i skola, grannar träffades, musik spelades.

Det är i den här miljön som filmen *Leksakslandet* utspelar sig – i ett Tyskland härjat av hat och ofattbart våld, där människor försökte leva och överleva.

- Varifrån kommer ordet nazism? Vilka idéer och mål hade nazisterna?
- Förklara hur nazisterna använde sig av propaganda och syndabockar!
- När och varför utbröt andra världskriget?
- Hur gick det till när Nationalsocialistiska tyska arbetarepartiet kom till makten?
- När filmen utspelas, 1942, var Tyskland en enpartistat. Varför?
- Vad säger filmen om tidsandan i Tyskland 1942? Hur skildras den tyska civilbefolkningens relation till judiska grannar och medmänniskor?
- Visste folk om vad Förintelsen var, medan den pågick?
- De flesta tyskar hjälpte inte judarna, men det fanns personer som riskerade sina liv för att skydda och undsätta judar. Ta reda på exempel och vad de gjorde för insatser!
- Vilka var Gestapo och vad gjorde de?

BARN I KRIG OCH KONFLIKT

Idag bor över 473 miljoner barn - mer än vart sjätte barn i världen - på platser drabbade av konflikt. Det är den högsta siffran sedan andra världskriget.

Krig är den yttersta kränkningen av barns rättigheter: rätten till liv och utveckling, rätten till skydd mot våld, rätten till sin familj, rätten till hälsa och utbildning.

Under andra världskriget var barn direkta mål för nazisternas politik: judiska, romska och funktionsnedsatta barn deporterades och dödades. Men även andra barn levde med ständig oro: familjer som splittrades, bröder och fäder vid fronten, brist på förnödenheter, bombningar över städerna, evakueringar och propaganda – och förstås; sorg och smärta över både påtagliga och obegripliga förluster.

De judiska barn som överlevde Förintelsen hade ofta gömts hos fosterfamiljer, i kloster, på barnhem eller lyckats fly med de så kallade Kindertransporterna. Efter kriget fanns ett stort antal barn som förlorat sina föräldrar i Europa.

- Varför är barn alltid särskilt utsatta i krig och konflikter?
- Vad säger Heinrichs oförståelse om barns perspektiv på krig och förföljelse?

FN:s konvention om barnets rättigheter, eller Barnkonventionen som den ofta kallas, innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn.

- Barnkonventionen säger att "Varje stat ska säkerställa skydd och omvårdnad av barn som berörs av en väpnad konflikt." Följs det i världen idag?
- När antogs Barnkonventionen? Varför?
- Vilka länder har *inte* skrivit under Barnkonventionen?

Många barn bar med sig djupa trauman efter kriget och studier har visat att många led av det vi idag skulle kalla posttraumatisk stress (PTSD). Direkt efter kriget var stödet till individer begränsat. Europa låg i ruiner, resurser saknades, och fokus låg på återuppbyggnad. Barnhem och hjälporganisationer som Röda Korset spelade en stor roll, men psykologiskt stöd i modern mening var sällsynt.

Andra världskrigets barn fick aldrig sin barndom tillbaka. Många utvecklade däremot en överlevnadsidentitet; ett driv att vittna, att bygga nya liv, eller att engagera sig för fred och mänskliga rättigheter. Deras erfarenheter har också varit avgörande för hur vi idag ser på barns rättigheter i krig, inte minst uttryckt i Barnkonventionen.

- Direkt efter kriget bildades FN. Vad var syftet?
- När bildades FN:s barnfond UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) och vad skulle organisationen göra?

FILMENS BERÄTTANDE – PÅ, MELLAN OCH BORTOM RADERNA

Leksakslandet berättas på raderna genom den konkreta handlingen, mellan raderna genom antydningar och underförstådda innebörder, och bortom raderna genom symbolik, historiska paralleller och de känslor och frågor som väcks hos publiken.

Filmens form vilseleder oss medvetet genom att anspela på en etablerad klippteknik som kallas för *parallellklippning* – fast att kronologin mellan scenerna egentligen inte är parallell så som vi förväntar oss.

Parallellklippning är när en film växlar mellan två (eller flera) handlingar som pågår samtidigt, men på olika platser. En speciell form av parallellklippning, som filmen också drar nytta av, kallas för *kryssklippning*. Det brukar användas för att öka dramatiken och spänningen och bygger ofta upp till en punkt där de olika – parallella – handlingarna möts eller just korsar varandra.

Vi tittare är vana vid den här sortens berättarstruktur och *förväntar* oss därför att skeendena är parallella och att spåren ska korsas. I filmens inledning ser vi sekvenser som får sin betydelse först senare, när vi förstått hur berättelsens struktur faktiskt ser ut.

Så här: Vi ser Heinrich packa en väska och lämna sitt hem. Vi ser hans mamma leta efter honom. Det uppstår två upplevt parallella spår i berättelsen som får oss att tro att det är sin son som mamman kommer möta i tågvaggen. Istället är det David som hon hittar och tar med sig därifrån. Först därefter inser vi fullt ut att handlingen inte alls utspelats samtidigt och vi får presenterat den lilla avgörande tidsförskjutning som fun-

nits mellan Davids handlingsspår och mammans handlingsspår. (Vi får se att han hindrades av soldaterna när han försökte följa med bilen till tågstationen.) Efter det kommer spåren slutligen ikapp och korsar varandra (Heinrich, Marianne och David är hemma igen).

- När kronologin blir tydlig för oss uppstår frågan om vad mamman visste om och inte. Visste hon att Heinrich var hemma igen? Var det egentligen David som hon gav sig ut för att rädda? Vad tror du? Varför?

För att det som berättas på raderna – det som vi konkret ser i filmen – ska få egentlig mening, behöver vi *tolka* vad informationen innebär. När vi gör det går vi från att bara sammanfatta till att aktivt medskapa berättelsen.

- Vad är motsatsen till att tolka en utsaga *bokstavligt*?
- Något centralt som i filmen berättas mellan raderna är vad som väntar familjen Silberstein. "Leksakslandet" som mamman omnämner är ju något annat. Vad?
- Något som inte heller berättas rakt ut är vad som hände sen. Marianne står framför barnen och tittar ömt på dem, medan kameran sveper över deras ryggar och förflyttar oss fram i tiden, till vad vi förstär är Heinrichs och Davids åldrande pianospelande händer. På pianot står inramade gamla bilder av föräldrarna. Vad säger sekvensen till oss, mellan raderna?

Mycket av filmens styrka, som gör den så drabbande, härleds till det som finns *bortom raderna*. Att filmen knyter an till en fruktansvärd historisk verklighet bidrar förstärkt till berättelsens kraft, liksom påminnelsen om bottenlös ondska, beskyddande kärlek, livets sköra tråd och tidens obönhörliga gång.

- Heinrich sa som barn att han och David var svurna bröder som lovat att hålla ihop, och att han skulle ta med sig noterna till Leksakslandet så att de alltid kunde spela tillsammans. Bortom raderna kan man reflektera kring pianot som en symbol för hoppet – och kanske rentav livet självt. "Ska vi fortsätta spela?" säger en av farbröderna vars pianospelande händer vi ser i bild. Hur skulle du tolka frågan symboliskt?
- Om pianot är en symbol för livet, vad är då Leksakslandet som det kontrasteras emot?

- Heinrich förstår inte vad som försiggår runt omkring honom och han pratar med sin nalle om Leksakslandet. Vad tänker du att Heinrichs nalle symboliserar? Varför? Markerar filmen en slags övergång i Heinrichs liv? Vilken i så fall?

- Vilken känsla väcker filmens slut? Är det kanske befriande, hoppfullt, fridfullt, rörande, sorgligt, smärtsamt, vemodigt eller något annat? Slå upp ordens betydelse om du är tveksam kring nyanserna i innebörden. Motivera ditt ordval!

LÖGN, VILSELEDANDE OCH OMSKRIVNA SANNINGAR

I *Leksakslandet* berättas flera osanningar för att skydda ett barn från en grym sanning.

- Borde mamman ha förklarat för Heinrich vad som skulle hända med David och hans familj? Varför / varför inte?
- När Heinrich mötte Davids pappa blodig sa pappan att han hade träffat en noshöring. Vad hade hänt egentligen? Varför sa han inte det?

Mammans sätt att benämna vad som väntar familjen Silberstein behöver nödvändigtvis inte vara en *lögn*, utan kan förstås som en form av *eufemism* eller *noaord*. Det innebär ett medvetet undvikande av "farliga" ord och tabun som riskerar att dra olyckan till sig. Mamman kan alltså uppfattas använda ett "ofarligt" ord som *omskrivning* för det onämnbara.

- I Sverige har man till exempel kallat vargen för Tasse, Gråben och Den grå. Vet du andra noaord; till exempel omskrivningar för djävulen, helvetet och döden?

Man kan också fundera kring tolkningsmöjligheterna när mamman säger "kom, mitt barn" till David. Var det en lögn för att rädda David eller ett uttryck baserat på en medmänsklig övertygelse att världens barn är *allas barn och ansvar*?

- Spelar det roll vad syftet med mammans formuleringar var? Om syftet var att Heinrich och SS-soldaterna inte skulle förstå sakförhållandena så var det vilseledande och därmed lögn, eller?
- Ska vi alltid eftersträva att vara ärliga? Frågan besvaras olika, beroende på perspektiv. Vad anser du själv?

- Utilitarismen säger att det rätta att göra är det som leder till bäst konsekvenser för flest människor. Sinnelagsetiken menar att det är intentionen bakom handlingen som avgör om den är rätt. Vad anser pliktetiken? Varför?

Leksakslandet är fiktion, men filmen är samtidigt förankrad i en historisk verklighet.

- Vad kallas motsatsen till fiktion inom film och är det verkligen så enkelt som det låter att dra gränsen? Alla filmer görs ju av *någon*, som *valt ut* något att berätta om och väljer *hur* detta ska göras...? Kan man skildra verkligheten "som den är"?

- Kan en fiktionsfilm ibland säga mer om verkligheten än en film med "verkliga" händelser och personer? Resonera och motivera!

- Vad är konstens uppgift och kraft, tycker du?

Att publiken vilseleds av klippningen speglar hela filmens tema om lögn, förväntningar och omskrivna sanningar. Form och innehåll i smart samverkan alltså!

- *Leksakslandet* belönades med ett Oscarspris, som är ett av världens främsta filmpris. Varför tror du att filmen berör så många?

Produktionsuppgifter

Originaltitel: *Spielzeugland*
 Regi: Jochen Alexander Freydank
 Speltid: 14 min
 Tal: Tyska
 Text: Svenska
 Tillgängliga format: VOD

Bokning

Skolbio på biograf: Smorgasbord Picture House
log@smorgasbordpicturehouse.se

Institutionella visningar: Smorgasbord Picture House
log@smorgasbordpicturehouse.se

Mer information, trailer och översikt:
www.smorgasbordpicturehouse.se/pedagog